

MUZEJSKA PROFESIONALNA ETIKA

povzetki prispevkov

Zborovanje Slovenskega muzejskega društva

Kočevje, 10.–11. oktober 2014

MUZEJSKA PROFESIONALNA ETIKA

povzetki prispevkov

delovno gradivo

Lektoriranje: Jerneja Jelovčan Koselj

Urejanje: Ida Gnilšak

oktober 2014

I. DEL, prvi sklop

Dr. Cvetka Hedžet Tóth, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta

BRATOVŠČINA MED EKONOMIJO IN KULTURO

Sodobni konzervativni pristop potiska in prelaga negativne ekonomske posledice na kulturo. Tako novokonzervativci, marsikaj kriznega, kar se dogaja v družbi, podtikajo kulturi in tu pritiskajo na etiko in njene vrednote. Skratka, kriza, ki izhaja iz nezaželenih posledic neustrezne ekonomske rasti, je kriza vrednot in ti, ki so kot *novi razred* krivi za to, tj. intelektualci, zaslužijo sankcije.

Namesto da bi nova desnica iskala razloge za krizo v ekonomskih in administrativnih imperativih, v tem, kar vse monetarizira in spreminja v tržno blago vsa področja družbenega življenja in tako z njimi tudi upravlja, se zaganjajo v kulturo, v najnovejšem času še posebej v etiko. Zato so ta trenutek vrednote zlorabljene in še bodo in zdi se, kot da bi demokracija vsebovala načela, ki so ji breme, skratka, kot da demokracija ne bi vzdržala njihove načelnosti; težo tega, kar kot enakost, solidarnost, socialna varnost in zaščita še posebej pooseblja demokracijo, bi politika rada odvrгла, toda *kam?* Najbolj grob odgovor je marš na trg.

Ker krize ne more razrešiti ekonomija, se je nad njo treba spraviti z moralo in pri tem angažirati religijo kot uslužnostni servis. Hipokritski kapitalistični način reprodukcije, ki je v zelo očitni krizi, taisto krizo prelaga s sebe na drugega, celo na vrednote, in religiozno vodene in upravljane vrednote so v svetovnem okviru marsikje porodile fundamentalizem in z njim povezani terorizem, ki zlepa ne bo obvladljiv. Priče smo pojavu religiozne diskriminacije, ki silovito prodira čez svoje meje in vodi v kulturno, jezikovno, in celo v etnično, rasno, spolno in telesno diskriminacijo. Institucionalni monopol tega postaja skrajno diskriminatorno-izključevalno dejstvo. Tako kot rdeča zvezda so čedalje bolj na udaru ateizem in ateisti, v porastu je religiozna netoleranca.

Vse do danes in že do onemoglosti ponavljamo to frazo o krizi kulture in vrednot; to je skrajno zideologizirana podoba nečesa, čemur sledimo. Kako dolgo še?

Izr. prof. dr. Mojca Ramšak, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta

O ETNOLOŠKI IN ANTROPOLOŠKI RAZISKOVALNI ETIKI

V Sloveniji področje raziskovalne etike na več disciplinarnih področjih poleg Ustave deloma urejajo zakoni, odločbe, pravilniki in uredbe. Za etnologijo in kulturno antropologijo so najpomembnejši med njimi: Zakon o raziskovalni in razvojni dejavnosti, Zakon o varstvu osebnih podatkov, Zakon o avtorski in sorodnih pravicah, Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih, Zakon o varstvu kulturne dediščine.

Etnološko, antropološko in folkloristično delo zahteva vnaprejšnjo etično držo do drugega, do subjekta raziskave, in premislek ob vsaki nejasni situaciji ali primeru. Različna poklicna združenja, njihovi kodeksi in zakoni so si enotni na štirih področjih, ki ščitijo subjekte raziskave pred fizično ali psihično škodo, prevaro, izgubo zasebnosti ter bdijo nad informirano privolitvijo (soglasjem). Zadnje področje pa ščiti raziskovalce pred obtožbami, da so na terenu povzročali škodo, goljufali ali posegali v zasebnost. Pri etnološko-antropološkem delu nas pravni okviri in poklicne etične zahteve, vsiljene iz drugih disciplin, spravijo v dilemo, ker težko vnaprej predvidimo, s čim vse se bomo spoprijeli na terenu, četudi vnaprej določimo cilje, predmet in metode raziskave. Zaradi narave raziskovanja ni mogoče vsega kvantitativno in kvalitativno predpisati z zakoni in prav tako ne nadzorovati. Zato je pomemben notranji etični nadzor, ker vpliva na poklicno samostojnost in samonadzor. Stroka mora biti sama odgovorna za usmerjanje sprejemljivega in odgovornega delovanja v okviru lastnega etičnega kodeksa, za samoevalvacijo v zvezi z vprašanji poklicne etike in posnemanje primerov dobre prakse, saj s tem postavlja trdno poklicno identiteto in zrelost. V nasprotnem primeru bodo nad etnološko-antropološko etiko bdele druge discipline, ki že imajo daljšo tradicijo etičnega vrednotenja, kar bi utegnilo povzročiti zožitev polja raziskav in disciplinarnih poudarkov ter spremembo metod dela.

Jožef Muhovič, Univerza v Ljubljani, Akademija za likovno umetnost in oblikovanje
O LOGIKI MALIH IN VELIKIH ZGODB. SOCIO-KULTURNE IMPLIKACIJE IN
KONSEKVENCE

Avtor začenja s tezo, da je čas, ki ga živimo, istočasno čas velikega konca, velikega začetka in velikega pre-obrata: *konca* t.i. velikih zgodb, *začetka* veliko obljublajoče informacijske ere in opaznega pre-*obrata* v samopojmovanju postmoderne subjekta. Zaradi pomanjkanja prostora pušča na tem mestu v ozadju pomembno razpravo o začetku fascinantne informacijske ere, intenzivno posveti pa se koncu velikih univerzalističnih meta-naracij (fr. *grand récits*, ang. *metanarratives*) in obratu v samopojmovanju postmoderne subjekta.

Na osnovi proučevanja teh dveh vidikov sodobnosti avtor ugotavlja, da je postmoderni subjekt v eksistencialnem smislu »razpeti subjekt«, ker je razpet med dostopne »male pripovedi«, in med nedostopne univerzalistične »velike zgodbe«. Ta razpetost se na poseben način kaže v postmoderni kulturi. Namreč v njenem prisilno optimističnem pristajanju na kohabitacijo mnogih spontanih malih pripovedi, od katerih vsaka nosi s seboj lastno, vendar singularno in praviloma nereflektirano pojmovanje sveta in življenja, in v neke vrste (ii) subliminalnem nelagodju, ki izvira iz težav pri iskanju človeško prepričljivega odgovora na bistveno civilizacijsko vprašanje o smeri »eksistencialne orientacije«, ki postaja iz dneva v dan bolj pereče.

Za konec pa se avtor na kratko sooči še z vprašanjem, kako tako stanje »razpetosti« oziroma »vmesnosti« v kulturi praktično zadeva muzeologijo kot vedo o namenu, tipologiji, organizaciji in »filozofiji« muzejev v družbeno konstruirani realnosti.

VPRAŠANJE ETIKE V VARSTVU KULTURNE DEDIŠČINE

Varstvo kulturne dediščine sodi v krog kulturnih dejavnosti, veda o varstvu (heritologija) pa med humanistične vede. Zato sta tako dejavnost kot veda obrnjeni k človeku, k pomenu in vlogi spomina v njegovi materializirani in duhovni obliki. Pri prepoznavanju, ovrednotenju, ohranjanju in predstavljanju snovne in nesnovne dediščine ne zadostuje, da dobro obvladamo pravila stroke in pri raziskovanju teh pojavov ustrezne znanstvene metode. Pomembno je, da praktiki in teoretiki varstva, ko se ukvarjamo z dediščino in njenim ohranjanjem, ravnamo odgovorno oziroma etično. V svojem prispevku bom podala nekaj premislekov, s katerimi želim prispevati k oblikovanju etičnih načel varstva dediščine.

Našo dejavnost ta hip usmerjajo trije etični kodeksi, ki so jih sprejele tri stanovske organizacije, ICOM Slovenije, Slovensko konservatorsko društvo in Društvo restavradorjev Slovenije. Etičnih kodeksov pa nimajo javni zavodi, ki se ukvarjajo z varstvom dediščine in imajo s tem v zvezi pomembna javna pooblastila in poslanstvo. Zato menim, da je nastopil čas za sodoben etični kodeks konservatorstva in konservatorstva-restavradorstva, ki bo upošteval pričakovanja državljanov in skupnosti na eni strani in naše poslanstvo v 21. stoletju na drugi strani.

Pri oblikovanju novega etičnega kodeksa velja upoštevati odgovornost javnega zavoda in vseh zaposlenih do kulturne dediščine, do javnosti, do oblikovanja in upoštevanja strokovnih standardov in do ustanoviteljev ter naročnikov. Prav tako je pomembno opredeliti, kako in kdo spremlja izvajanje etičnih načel, kakšna je vloga posameznih akterjev pri njihovem morebitnem kršenju in kakšne so posledice ugotovljenih kršitev.

Temeljna vprašanja, ki jih mora sodobni etični kodeks razrešiti, so:

- Kakšno je razmerje med dediščino, človekovimi pravicami in trajnostnim razvojem, ki temelji na dediščinskih vrednotah?
- Kakšna je vloga javnosti v sodobnem varstvu dediščine?
- Kako zagotavljati holističen pristop k dediščini, njenem varstvu in razvoju?
- Kaj pomeni izvajanje načel, ki zahtevajo, da so posegi v dediščino čim manj invazivni in hkrati čim manj omejujoči za lastnike in druge uporabnike?
- Kaj storiti, ko ugotovimo, da z obstoječimi sredstvi dediščine ni mogoče ohraniti in je zapisana propadu ali odstranitvi?
- Kje so etične meje sprememb dediščine, če z njimi omogočimo njeno ohranitev?

- Na podlagi kakšnih načel naj spodbujamo gospodarsko aktiviranje dediščine, vključno s spodbujanjem novih zaposlitev v poklicih, ki neposredno ali posredno delajo z dediščino, in kako doseči, da bodo ljudje za to delo usposobljeni in motivirani?
- Na katerih etičnih načelih naj slonita interpretacija in prezentacija dediščine?
- Na kakšna načela naj se opirata dejanski in virtualni dostop do dediščine, ko je treba razreševati nasprotja med dostopnostjo do dediščine na eni in zasebnostjo, varnostjo in drugimi pravicami (na primer avtorskimi) na drugi strani?
- Kakšna načela naj nas vodijo pri upravljanju z različnimi zvrstmi dediščine, predvsem z arheološko, naselbinsko, stavbno, likovno, premično zunaj muzejev, živo?
- In končno, kako lahko na podlagi etičnega ravnanja z dediščino in s aktivnim oblikovanjem sporočil, ki skozi dediščino promovirajo obče človeške vrednote, navdušimo mlade in druge ciljne skupine za njeno sprejemanje ter uživanje v njej in s tem zagotovimo preživetje dediščine in uresničitev našega poslanstva v novem tisočletju?

I. DEL, drugi sklop

Andrej Medved, umetniški vodja, Obalne galerije Piran

ENIGMA GABRIJELA STUPICE IN »ENIGMATIČNOST« MARIJA PREGIJA – ZGODOVINA KOT USODA: EKSHIBICIONIZEM KOT »IZPOSTAVA« ŽENSKE – SLIKARJEVA MORALA

Pri Stupici je ženski in dekliški spol želen, a prepovedan ... dovoljen je le Pogledu (ekshibicionizem Stupčevih upodobitev kot upogleditev), v podobah lacanovijanskih »ničel« (*zero du objet petit a*), krožcev, šopkov, venčkov in pahljač, ki simbolizirajo erotične in »seksualne« točke na mestu spolne čakre *swadhisana*, ki predstavlja vodo in intuicijo, oranžno barvo ... Dekliški spol je »vzrok, preko katerega se S = subjekt, slikar identificira s svojo željo« (Lacan). Lucija, deklica, nevesta kot otrok ni »vse«, ni »cela« kot *la femme*, kot ženska, a vendar je za umetnika popolna in božanska, božja. Ljubezenski odnos je možen le kot umetniško dejanje, kot Umetnost, se pravi slikanje, slikarstvo ... To, kar Stupica dejansko daje »v vpogled«, se pravi šopek, venček in paleta, ki simbolizirajo dekliški *himen*: himno nedoraslosti Lucije, se na koncu spremeni v »lebdečnost« (*la perpenetration*), večno lebdenje slikarjevih podob, v katerih Nezavedno spregovori z grožnjo smrti (za incest v sliki Nevesta iz l. 1957)

V Pregljevem Diptihonu je ženska uvrščena na mesto, kjer je postavljeno najvišje bitje. Ženska in bog sta po Lacanu »drugo«: drugo od drugega, se pravi, ko ženska eksistira kot celota ... ko sta bog in ženska »cela« (*tout*). Pri Preglju je celota ženske izgubljena, »prekrižana« in zgodovinsko izgubljena. Zato na »nepresojnem mestu *la jouissance* – užitka« (spet Lacan) zavlada negativna stava in negativna dialektika, zato zavlada *Todestrieb*: gon smrti, zanikanje, destrukcija, izjalovitev. Ženska je v Diptihonu »vsa« izločena, čeprav oboževana. Gre za radikalno zvezo in razmerje z bogom, ki ga uteleša M. Pregelj kot slikar, ki s čopičem – konico meča predira platno – himen: defloracija in upodobljen krik nad glavo ženske kot grgranje in napoved smrti. Ženska je v tej podobi ne-cela (*pas tout*), z odrezanimi udi in z izvrženim zobovjem – smehom ... kot umazano, fekalno in mumificirano telo.

Dr. Tina Pleško, univ. dipl.umet. zgod. in muzeologinja

MUZEJI, UMETNOST IN ETIKA

Umetnostni muzeji so zavezani najvišjim etičnim standardom in profesionalnim načelom. Etika je ena izmed vej v filozofiji – kot znanost o vedenju govori o tem kaj je prav in kaj ne. Muzeje podobno kot tudi druge institucije dediščine zavezuje etični kodeks – vse v umetnostnem muzeju se začne in konča z etiko. ICOM-ov kodeks muzejske etike določa minimalne standarde za muzeje – oblikovan je kot vrsta načel, ki jih podpirajo smernice za željeno poklicno prakso. Muzeji umetnosti presojujejo kdo je umetnik in kaj je umetnost in na ta način oblikujejo javno percepcijo in odnos do likovne umetnosti v vsakokratni družbi. Sodobna umetnost je iz etičnega stališča ušla izpod nadzora – zdi se, da je v umetnosti danes pod krinko umetnikove avtonomnosti z moralnega stališča dovoljeno prav vse. Etična vprašanja v umetnostnem muzeju se odpirajo v povezavi z ustrezno zaščito likovnih del, zbiralno politiko, razstavljanjem del z nejasno provinjenco, sakralno umetnostjo, človeškimi posthumnimi ostanki, umetnostjo neevropskih ljudstev, sodobnimi likovnimi praksami in mejami njihove etičnosti, ilegalno trgovino z antikvitetami, ponaredki in restitucijo umetnin. Novi izzivi kot so radikalna transparentnost, socialna odgovornost, soudeležba in skrbništvo danes pred umetnostne muzeje postavljajo nove etične zahteve, ki bodo morale v prihodnosti najti svoje mesto v muzejski profesiji.

Dr. Aleksandra Berberih Slana, direktorica, Muzej narodne osvoboditve Maribor
Vesna Zakeršnik in Špela Zakeršnik Breg, Odvetniška pisarna Zakeršnik, Maribor

KODEKSI POKLICNE ETIKE IN RAVNANJE S ČLOVEŠKIMI VIRI

ICOM-ov kodeks muzejske etike v posebnem poglavju zajema odgovornost muzejskih delavcev do svojega poklica, spoštovanje standardov in zakonodaje, ohranjanje dostojanstva in časti svojega poklica. V kodeksu je zapisano, da mora biti vsak delavec seznanjen z zakonodajo in pogoji svoje zaposlitve ter da se mora izogibati situacijam, ki bi jih lahko imeli za neprimerno vedenje. Kodeks tudi jasno zapoveduje, da morajo muzejski delavci ravnati v skladu s politiko in postopki ustanove, v kateri so zaposleni. Seveda pa ob tem dopušča, da na primeren način nasprotujejo ravnanju, ki ga imajo za škodljivo za muzej ali poklic. Kot je zapisano v ICOM-ovem kodeksu poklicne etike, je lojalnost do kolegov in muzeja pomembna poklicna dolžnost in mora temeljiti na spoštovanju temeljnih etičnih načel kodeksa poklicne etike, pa tudi drugih kodeksov in politike muzeja.

ICOM-ov kodeks poklicne etike se nanaša na muzejske delavce, ki imajo ustrezno strokovno izobrazbo ali enakovredne praktične izkušnje na kateremkoli področju v zvezi z upravljanjem in delovanjem muzeja. Sicer kodeks omenja tudi neodvisne osebe, ki delajo z muzejem ali za muzej, a namen tega članka je, da se ukvarjamo le z zaposlenimi v muzeju.

Da bi bil kodeks poklicne etike dejansko učinkovit, mora dati primer temeljnih načel in vrednost neke institucije. Razen pravil lahko kodeksi vključujejo tudi vrednote, predvsem pa je za kodeks pomembno, da jasno izraža načela, ki izvirajo iz vrednot.

Metka Dariš, Slovenska kinoteka

ETIČNE DILEME –

PREZENTACIJA IN INTERPRETACIJA MUZEJSKE RAZSTAVE

Vsi muzeji, ne glede na čas nastanka in delovanja, ne glede na vrsto in poslanstvo, navzven komunicirajo s predstavljanjem (prezentacijo) in interpretacijo. S pomočjo predmetov in zbirk sporočajo stališča in širijo ideje, ki vplivajo na mišljenje, mnenje in vrednote družbe. Gre za tako temeljno delovanje muzejev, da se prepogosto spregleda pomembnost etičnega razmisleka komu sta predstavitev in interpretacija namenjena, v imenu koga in s kakšnim namenom nastopata ter kakšna sredstva in načini se pri tem uporabijo. Muzeji zato pri prezentaciji in interpretaciji, najpogosteje skozi muzejsko razstavo, velikokrat zanemarijo resnico, poštenost in pristnost ter raje nagovarjajo s čustveno nabitostjo, estetsko privlačnostjo in doživljajskim zapeljevanjem. Ali pa prepogosto nastopajo s pozicije avtoritete in moči, dokončnost pomenov predstavitev in interpretacije pa je posledica izključenosti »drugega«, drugačnih mnenj, manjšin in alternativnih možnosti. Če želijo muzeji aktivno sodelovati v sodobni družbi, prispevati k pravičnosti in upravičiti zaupanje javnosti, morajo prevzeti etično odgovornost za odločitve, kaj in na kakšen način bodo predstavljali in interpretirali, za izključitve vsega, česar ne bodo predstavljali in interpretirali, tudi če so izključitve nenamerne ter za vse tisto, česar niso izbrali, pa s tem na posreden način vseeno predstavljajo in interpretirajo. Številnim težavam, kritikam in dvomom glede vloge muzejev v sodobni družbi, se ne sme pridružiti očitok, da si muzeji z neetičnimi predstavitvami in interpretacijami muzejskih vsebin prisvajajo realnost – tako kot so si z zbranimi predmeti prisvojili preteklost.

Dr. Maša Sakara Sučević, Pokrajinski muzej Koper

INTERDISCIPLINARNO, MED GENERACIJSKO IN POVEZOVANJE MED USTANOVAMI, TEMELJ ETIČNEGA MUZEALSTVA

(primer Pokrajinskega muzeja Koper)

Vedno težje bo ohraniti etičnost v muzejih vsled vse večje finančne odvisnosti. Interdisciplinarno, med generacijsko in povezovanje med ustanovami morda omogoča večstopenjski razvoj muzejev, pri čemer se lahko približajo finančni neodvisnosti in suvereno ohranjajo muzejsko etiko na visokem nivoju.

Ključni:

- direktorji: menedžerski pristopi prinašajo nove možnosti, a nujno na strokovnih podlagah!
- mlajši kader oz. kader s predhodnimi drugačnimi zaposlitvenimi izkušnjami (projektno delo, samozaposlitev, prostovoljstvo in podobno) nujno prinaša v muzeje nove izkušnje, nova znanja in ideje, nove povezave, drugačen način dela.
- lokalna skupnost društva, zbiratelji, posamezniki, krajevne skupnosti in partnerji iz gospodarstva odpirajo možnosti sponzorskega financiranja in ustanovitev ekomuzejev oz. ekozbirk.
- kustos z interdisciplinarnim sodelovanjem oz. povezovanjem dosega dobre rezultate ne glede na osnovno stroko kustosa!
- projektno financiranje je v muzejih problematično iz več vidikov!
- problematika trženjske mentaliteta pri vrednotenju muzealij

Dr. Staša Tome, Prirodoslovni muzej Slovenije

BODO PROSTOVOLJCI DELALI NAMESTO NAS?

ZANKE IN UGANKE PROSTOVOLJSKEGA DELA V MUZEJIH

področje: etične zaveze muzealcev kot uslužbencev javne uprave (odnos do zbirke, zbiranja, ustanove, sodelavcev in javnosti ter etika in omogočanje dostopnosti in participativnosti)

V razvitih družbah mnoge ustanove, ki delujejo v javno dobro, skoraj v celoti temeljijo na prostovoljskem delu. V Sloveniji smo se organiziranim prostovoljstvom na področju kulturne dediščine resneje začeli ukvarjati leta 2008, ko sta se začela dva projekta: VOCH (Volunteers for Cultural Heritage) v organizaciji Skupnosti muzejev Slovenije in Kulturni mediator: starejši – nosilci in posredniki nesnovne kulturne dediščine v organizaciji Univerze za tretje življenjsko obdobje. Prirodoslovni muzej Slovenije se je priključil obema projektoma in istega leta s posredovanjem Univerze za tretje življenjsko obdobje pridobil prvi dve prostovoljki – kulturni mediatorici. Na osnovi dobrih izkušenj, s preišljenim in načrtovanim delom smo počasi razvijali to dejavnost. Danes na različnih oddelkih deluje 18 prostovoljcev in prostovoljk, tako upokoencev, kot študentov in mlajših brezposelnih. Z njihovo pomočjo smo tako lahko razvili programe, ki jih sicer v danih razmerah ne bi mogli izvajati. Hkrati svoje poslanstvo izvajamo tudi z razvijanjem kulture prostovoljstva v kulturi. Ob tem pa se srečujemo z mnogimi praktičnimi težavami, a tudi številnimi moralno-etičnimi zagatami. V prispevku bomo izpostavili nekatere najpomembnejše in predstavili kako smo se spopadli z njimi.

Mag. Borut Rovšnik, Muzej in galerije mesta Ljubljane, Mestni muzej

ETIKA PARTICIPATIVNOSTI V MUZEJIH – GLOBALNO IN LOKALNO

Vstopamo v sodelovalno ali participativno družbo, o tem nas prepričujejo tudi pozivi in zahteve nedavnih vstajniških gibanj in demokratičnih sil v slovenski družbi. Pravica do aktivnega udeleževanja in soustvarjanja kulture, zagotovljena z mednarodno deklaracijo o človekovih pravicah in z 61. členom Ustave Republike Slovenije, je temeljna človekova pravica do izražanja in samouresničevanja. Muzeji in galerije so pri tem lahko odlični poligoni za razumevanje in prakticiranje aktivne udeležbe državljanov v kulturnem ter družbenem, gospodarskem in političnem življenju lokalne skupnosti, regije ali države.

Ko govorimo o novih paradigmah muzeja v 21. stoletju, med katerimi vsekakor sodi tudi sodelovanje, se tudi vloga muzejskih profesionalcev spreminja in pričakovati je prilagoditev tradicionalnih etičnih načel. Koncepti kot so trajnostni razvoj, participacija in integracija po besedah Peter van Mensch in Léontine Meijer - van Mensch še niso prestopili praga kodeksa muzejske etike. (Peter van Mensch in Léontine Meijer-van Mensch, *New trends in Museology, Museum Ethics, Etika in profesionalizem*, Celje 2011)

Če so bili kodeksi muzejske etike prve generacije ob koncu 19. stoletja orientirani navznoter v poklicne tehnike in poklicno vedenje, a še do danes so ostali mejni kamni profesionalizma, je bil ob koncu 20. stoletja zaradi potreb družbenega okolja ta v osnovi avtoritativni dediščinski diskurz močno problematiziran in obrnjen navzven. Eden izmed idealnih izrazov nove paradigme muzejev je participativni muzej, muzej, ki plemenito odpira svojo pripoved za vsebine, ki jih generirajo uporabniki. To pa seveda pomeni novo definicijo avtoritete muzealcev na eni strani in nove definicije odnosov med muzeji in posameznikom, med muzeji in skupino posameznikov, organizacij ali političnih in kulturnih entitet na drugi strani.

V času, ki mi je dopuščen bom poskušal na kratko strniti, kaj pomeni participativni ali sodelovalni muzej, kakšne so njegove etične vrednote, pokazati, da so izhodišča v etiki javne participacije, ki jo razvijajo mednarodni dokumenti in mednarodna združenja za javno participacijo, nastavki pa so tudi v slovenski ustavi in drugih dokumentih, na praktičnem primeru sodelovalnega projekta predstaviti prednosti in dileme etike participacije, da bi se v zaključnem delu spraševal sebe in izzval vas spoštovani in širšo javnost, kam se bo v prihodnosti osredotočila etika participacije v prihodnosti, kakšne so globalne napovedi in konkretni predlogi.

II. DEL

Mag. Tanja Roženberger, direktorica, Muzej novejšje zgodovine Celje

Mednarodni muzejski svet ICOM, Slovenski odbor

ICOM IN MUZEJSKA ETIKA

V okviru globalne nevladne organizacije mednarodnega muzejskega sveta ICOM je področje profesionalne etike eno izmed osnovnih imperativov aktualne muzeološke misli. Temeljno, kompleksno, spreminjajoče, aktualno, odzivno... so poudarki, ki označujejo delo posebnega ICOMovega komiteja (ETHIC Committee), ki se sooča z različnimi vsebinami in problematiko iz vidika etike muzejskega dela. Med njimi so najbolj pereča področja: nedovoljena trgovina s kulturno dediščino, nedovoljena in nenadzorovana arheološka izkopavanja, uničevanje objektov in predmetov kulturne dediščine, nujni ukrepi in pomoč v primeru nesreč, reševanje zahtev za vrnitev dediščine v deželo izvora, neetična obnašanja zaposlenih v muzejih ter izvajanje programov mediacije in nudenje svetovalne pomoči vsem članicam in članom ICOMa. Za uspešno delo je izrednega pomena tudi sodelovanje in prepletanje z različnimi drugimi globalnimi instituti, ki prav tako delujejo v tem polju, kot npr. UNESCO, UNIDROIT, Interpol, WIPO, ...

Kot pomoč pri reševanju etičnih problemov in za vzpodbudo pri usvajanju etičnih načel, je komite oblikoval poseben program usposabljanja strokovnjakov za reševanje etičnih vprašanj, delavnica pa se občasno izvaja na sedežu ICOM v Parizu. S pridobljenim nazivom trenerja lahko posameznik izvaja različna izobraževanja na to temo v svojem okolju. Želimo si, da bi bila ta vedenja bolj prisotna tudi v Sloveniji, zato bo ICOM Slovenija v letu 2015 z eno izmed trenerk izvedel poseben program.

Osrednji dokument, ki opredeljuje področje etike je ICOMov kodeks muzejske etike (*ICOM Code of Ethics for Museums*), kot naslednik nekaterih drugih dokumentov prvič sprejet leta 1986, njegove zadnje dopolnitve pa so bile umeščene leta 2004. Kodeks, ki predstavlja minimum standardov profesionalne prakse in teorije, je v slovenski jezik preveden že od leta 2002 dalje. Glede na desetletno obdobje naglih sprememb je v pripravi njegova nova izdaja, kot osnova zanjo pa že poteka delo na novem slovarju posodobljenih izrazov in terminologij. Z včlanitvijo v organizacijo ICOM vsak član sprejema in spoštuje načela Kodeksa.

Helena Hauptman, Mestni muzej Litija

ETIKA V MUZEJIH

Tomislav Šola: Eseji o muzejima in njihovi teoriji. Prema kibernetičkom muzeju. (ICOM, 1997) *Razmišljanje ob tekstih T. Šole o družbenem angažmaju muzejev in idealnih kustosih.*

Govoriti oz. glasno razmišljati o etiki v današnji spolitizirani družbi, v kateri razpada sistem vrednot, je sila nevhvaležno opravilo, kajti po uveljavljenem načinu delovanja v našem prostoru vedno udarimo po tistih, ki na napake in nespodobnosti opozorijo, in ne po tistih, ki jih zagrešijo.

Biti etičen, pomeni biti osredinjen in kultura je zagotovo najvišji imperativ bivanja z osrednjo vrednoto etiko. Kultura je najbolj osredinjena z etiko! Osredotočiti se zgolj na etiko je v današnji družbeni situaciji premalo, gre za večplastne vplive in ravnanje oz. za celotno dogajanje v naši družbi, ki prodira v vse pore ... tudi v muzeje. Urejenost, sloga, stanovska solidarnost in altruistična naravnost je zgolj navidezna.

Dr. Cvetka Hedžet Tóth je na srečanju heritologov, dne 6.4.2013 rekla: »Politizacija nam je vzela življenje, je devitalizirala družbo. Pobeg v znanost je možnost kolikor toliko avtonomnega življenja.«

Tudi T. Šola opozarja na škodljiv vpliv politike, le-ta je še posebej močan in vpliven v lokalnih okoljih, ker ima v naši državi največjo avtonomijo lokalna oblast, in pušča slabe sledi tudi v muzejskih kolektivih. Ne moremo se več slepiti, da so muzeji imuni na korupcijo, klientelizem, neetično vedenje, neodgovornost, kršenje zakonov iz določenih koristi, intrige, manipulacije ipd., res manj kot morda kjerkoli drugje, pa vendarle.

Dr. Dušan Nolimal, specialist socialne medicine se v članku Kako prepoznati volkove v volčji preobleki (Delo, Sobotna priloga, 2.8.2014) sprašuje: »Kaj je razlog, da toliko ljudi na vodstvenih položajih v politiki, bančništvu, gospodarstvu in še kje zanemarja družbeno odgovornost, se neetično vede in krši zakone in družbene norme ter krati pravice drugih?« Delovanje slovenske politike označuje za psihopatsko.

Čeprav se zdi, da se v muzejih, teh večnih, posvečenih ustanovah čas premika drugače, zunanje družbene turbulence ostajajo (vsaj večina) zunaj muzejskih zidov, muzealci pa ostajamo med svojimi zbirkami, in se delamo, da nič ne vidimo in nič ne slišimo. A vendar se, priznali ali ne, razkroj etičnih in moralnih vrednot ter politizacija vseh družbenih polj seli tudi v muzeje. Pod preprogami se nabira umazanija, nekoč se bo dvignila na plano. Tu in tam se je že ... ob rušenjih in imenovanjih na vodilne položaje, ob ukinjanju muzejev in vsemogočih

ovirah za delovanje obstoječih ali celo novih, ob vmešavanju politike na področja, kjer je ne bi smelo biti, razraščanje negativne selekcije itd.

Tomislav Šola je v svoji knjigi Eseji o muzejima in njihovi teoriji celo poglavje posvetil kustosom. Na začetku muzejske profesionalce imenuje ogrožena vrsta, nadaljuje pa na osnovi nove muzeologije s karakteristikami, ki bi jih morali imeti idealni kustosi v dobi novih muzejev:

- visoka in široka izobrazba,
- dobro poznavanje delovnih procesov v muzeju,
- talent in predanost,
- potreba in občutek za solidarnost in predajanje,
- poznavanje tehnologije za celovito ohranjanje kulturne dediščine,
- osnovno znanje iz psihologije, sociologije in informatike,
- živi interes za razumevanje sodobne družbe,
- osebna integriteta in profesionalno etika.

Glede na zahteve, kakšen naj bi bil sodobni kustos, lahko govorimo o ogroženi vrsti, kajti osebne kvalitete in ostale zgoraj navedene karakteristike zagotovo niso prioriteta politike izobraževanja in zaposlovanja slovenske muzejske stroke.

»Nikakršna pravila ali etični kodeksi ne bodo zalegli, če kustos ne ljubi svojega dela in svojih uporabnikov.« »Smisel muzejev je – ob vsej globini filozofske in etične motivacije – boljše življenje.« (Šola 1997) Sodobni muzej je v službi uporabnikov oz. skupnosti, kjer deluje.

Sodobni muzej in sodobni muzealci se zato morajo odzivati na družbene anomalije, sicer so izdali in izneverili svoje uporabnike. *Quitacet, consentit – kdor molči, se strinja* (Horace). In večina naših muzejev (in muzealcev) v svoji zaverovanosti vase (T. Šola to imenuje družbeni avtizem), ob izgovorih o višjem poslanstvu in objektivnosti ter nevtralnosti MOLČI. Seveda, kot pravi T. Šola: »V pesku znanstvene izolacije so glave najbolj varne.« Pa vendar se muzeji morajo odzvati: z obveščanjem, posredovanjem informacij, opozarjanjem na probleme. Ali kot pravi prof. Šola: »Problemi, s katerimi je obsedena sodobna družba, so tako usodni, nepopravljivi in dokončni, da si muzeji enostavno ne morejo več dovoliti izolacije v svojih pasivnih pribežališčih.«

»Etika je kot most od jaz k ti in praelica etike je dobro.« (dr. C. Tóth, Politika naj se prikloni pravičnosti, Sobotna priloga, 9.8.2014).

Torej, če hočemo muzeji delati dobro v korist naših uporabnikov, se bomo morali soočiti tudi z vprašanji etičnih ravnanj v lastnih vrstah, v medsebojnih odnosih in v odnosih do uporabnika, pri tem pa sestopiti s piedestala vzvišene posvečenosti in nedotakljivosti oz. če povzamem prof. Šolo – dvigniti glave iz peska znanstvene izolacije.

Oskar Habjanič, Pokrajinski muzej Maribor

ČASU NEPRIMERNA PREMIŠLJEVANJA:

ETIČNE DILEME V MUZEOLOGIJI IN MUZEJIH

Govoriti o etiki je aktualno. Stvari gredo celo tako daleč, da je kategorični imperativ nove državne uprave prav etika. Večna mantra slovenskih muzealcev in muzejev, biti aktualen, je s tem več kot dosežena, s pomočjo vsaj govora o etiki in o njej, se išče izhod iz krize tega »prevrednotenega muzejskega sveta.« Dejstvo, da govorimo o etiki znotraj muzeologije na Slovenskem, je torej odraz časa in prostora. Kot izhodišče pa si jemljem obdobje razcveta in vzpostavitve prve mreže muzejev na Slovenskem v zadnjih desetletjih 19. in prvih desetletjih 20.st., torej obdobja, ki ga zaznamuje meščanstvo. Prav z analizo slednjega, se zrcalijo medsebojni odnosi tako na človeški kot institucionalni ravni še danes. Na pomoč je zato potrebno priklicati tistega, ki je bizarni meščanski družbi postavil zrcalo, da bi ji rešil vsaj malo ugleda, govorimo seveda o Friedrichu Nietzscheju (1844 – 1900). Za ponazoritev razmer lahko parafriziramo nekaj njegov misli, ki muzeologiji ponudijo možnost izhoda. *V vsaki muzeološki sekti trije misleci sledijo drug drugemu v tem razmerju: prvi iz sebe proizvede sok in seme, drugi ga razvleče v niti in splete umetno mrežo, tretji pa v tej mreži preži na žrtve, ki se ulovijo vanjo – in poskuša živeti od muzeologije. Najhujša usoda muzeologije se vselej skriva v češčenju ljudi in predmetov. Znamo povedati mnoge laži, so prepevale muze, ko so se razkrile Heziodu. Če v muzeologu vidimo sleparja, potegne to za sabo mnoga pomembna odkritja.* Prav zato bi v muzeologiji morali vzpostaviti osnovno paradigmo vsakega novega začetka, dvom ali skepsa iz katere bi se napajala vsa nadaljnja znanja. Pa vendar, je vprašanje koliko je skepsa sama, danes sploh še zaželjena, aktualna, seveda že dolgo ni več. Prav zato, mi po tako vljudnem nagovoru, moja muzeologija svetuje, naj molčim in ne sprašujem naprej; še zlasti, ker v nekaterih primerih, kot nas uči neka modrost, ostanemo muzeologi le tako, da molčimo.